

De goddelijke leegte. Aspecten van Jan van Ruusbroecs leven en mystieke leer.

Algemene schets

Jan van Ruusbroec (1293-1381) geldt als een van de belangrijkste mystici van de Nederlanden. Aanvankelijk priester en kapelaan aan de Sint-Goedele-katedraal te Brussel, sticht hij in 1343 samen met twee priester-kanunniken van Sint-Goedele een priorij te Groenendaal, aan de rand van het Zoniënwoud. Hij wordt er geestelijk raadsman voor de ordes van klarissen en karthuizers (resp. in Brussel en Herne), onderhoudt een levendige briefwisseling met mensen die uit zijn op spiritueel advies, en schrijft nog een aantal werken waarin hij zijn ideeën over de eenwording met God uiteenzet.

Zijn meesterwerk schreef Ruusbroec toen hij nog in Brussel werkte, nl. 'Die gheestelike brulocht' of 'De geestelijke bruiloft'. Uit diezelfde periode dateert 'Vanden Blinckenden steen', een bijzonder handzame introductie tot het werk van Ruusbroec. Een andere goede inleiding is het werk 'Boecksken der Verclaringhe'. In de Middeleeuwen zelf was 'Vanden Gheesteliken Tabernakel', een uitvoerige allegorische beschrijving van het tabernakel uit het Oude Testament, het populairst.

Ruusbroec leefde in een bijzonder bewogen tijd: Europa werd getroffen door pestepidemies, de pausen verbleven in ballingschap in Avignon, de kerk zelf was in verval en talloze ketterijen staken de kop op. In onbedekte, soms sarkastische termen heeft Ruusbroec het morele verval van de kerk in zijn tijd gehekeld, inzonderheid de geldhonger en praalzucht van de kerkprelaten en de zelfingenomenheid van de fransiscaanse en domini-caanse bedelorden.¹

Zelf beschouwde Ruusbroec zich als de verdediger van een orthodoxe, kerkgetrouwe leer, en viel hij ook verschillende sekten aan, in het bijzonder de sekte van de 'Vrije Geest' die hij verweet enkel te zweren bij de rust in God zonder aan werken van deugdzzaamheid te doen.

Ironisch genoeg kreeg Ruusbroec, na zijn dood, vanwege de Parijse kanselier *Gerson* precies hetzelfde verwijt te horen. Gerson vond de eerste twee delen van 'De geestelijke Bruiloft' voortreffelijk, maar vond dat het laatste deel, dat handelt over het schouwende leven, op de brandstapel vernietigd moest worden, omdat het niet strookte met de officiële kerkelijke leer. Zulke beschuldigingen tonen aan hoe dun toen, binnen de katho-

lieke kerk, de scheidslijn was tussen rechtgelovigheid en ketterij. Ruusbroec's werk is van aanzienlijk belang geweest voor de spirituele geschiedenis van Europa. *Geert Grote*, stichter van de Moderne Devotie, liet zich inspireren door Ruusbroec's leer van het 'ghemeyne leven'. De 'Navolging van Christus', geschreven door *Thomas a Kempis* en een van de klassieken van de Moderne Devotie, verraadt duidelijk de invloed van Jan van Ruusbroec. Ruusbroec's werken werden vanuit het Diets in het Latijn vertaald, en werden in het Hoogduits verspreid onder de Godsvrienden in Bazel en Straatsburg. Zijn werk werd in vertaling gelezen door de Spaanse mystici *Theresia van Avila* en *Johannes van het Kruis*. In dat laatste geval kan men echter slechts van een zijdelingse beïnvloeding spreken.

Ruusbroec's hoofdwerk, 'De Geestelijke Bruiloft', werd in Latijnse vertaling druk gelezen in de late Middeleeuwen en behoort nu nog altijd, samen met zijn 'Vanden blinckenden steen' en 'Boecksken der Verclaringhe' tot de mooiste en inspirerendste mystieke literatuur uit de Nederlanden en Europa.

De vermeende kluizenaar uit het Zoniënwood.

Over het leven van Ruusbroec² bestaat behoorlijk wat onzekerheid. Zijn naam zou afkomstig zijn van een dorp in de Zennevallei, tussen Halle en Brussel, anderen menen dat de naam verwijst naar een rivier in het centrum van Brussel. Volgens zijn biograaf *Henricus Pomerius*, die schreef rond 1420, trok Ruusbroec op elfjarige leeftijd naar Brussel om er les te volgen aan de kapittelschool van Sint-Goedele. Zijn moeder, die hem naar Brussel gevolgd was, nam in 1305 haar intrek in een begijnhof in Sint-Jans-Molenbeek. Over Ruusbroec's vader wordt in geen enkele contemporaine of latere bron gerept.³

In 1308 heeft de 16-jarige Ruusbroec zijn opleiding in het trivium afgerond. Vermoedelijk heeft Ruusbroec, die daar nochtans de kans toe had, geen universitaire studies gevolgd. Het valt anders moeilijk te verklaren dat hij vijftientig jaar lang kapelaan en vicaris is gebleven van de Sint-Goedele-katedraal. Universitair namen doorgaans geen genoegen met zo'n onbeduidende post zonder aanzien en zonder grote inkomsten. Op 25-jarige leeftijd, in 1317, wordt Ruusbroec tot priester gewijd. Vanaf 1317 tot de Paasweek van 1343 blijft Ruusbroec werkzaam als priester in de Sint-Goedele-katedraal. Hij woont in bij zijn oom *Jan Hinckaert*, de zoon van een Brusselse adellijke schepen, en vervult de functie van kapelaan aan de collegiale van Sint-Goedele.

Wellicht was Ruusbroec niet onbemiddeld. Dit kan men afleiden uit het feit dat hij, bij zijn intrede in Groenendaal, aan deze nieuwe stichting zijn erfrecht afstond. Dat erfrecht kwam neer op een jaarlijks inkomen van 6,5 pond en 10 hanen. Bovendien ontvangt Ruusbroec van zijn oom Jan Hinckaert vanaf 1327 een vaste 'rente' die bestond uit enerzijds 8 pond (het achtste deel van de opbrengst van een molen in Schaarbeek) en anderzijds een rente in natura, te heffen op een landgoed in Ganshoren.

Volgens Pomerius, de eerste kronieker en geschiedschrijver van Groenendaal, deed zich bij Jan Hinckaert een plotse bekering voor. Als gevolg hiervan stond Hinckaert zijn prebende in 1337 af aan zijn opvolger. Twee jaar later, in 1339, volgt *Frank van Coudenberg*, kanunnik in Sint-Goedele, Hinckaerts voorbeeld. Deze Frank van Coudenberg kwam, net als Jan Hinckaert, uit een adellijke Brusselse familie. Hij onderhield persoonlijke banden met de hertog Jan III en het hof van Brabant en was mogelijk ook een verre verwant van Ruusbroec.

In 1343 stelt hertog Jan III een kluizenarij ter beschikking van de drie priesters uit Sint-Goedele: de kapelaan Jan van Ruusbroec, kanunnik Jan Hinckaert en kanunnik Frank van Coudenberg. De kluizenarij, gelegen in de vallei van Groenendaal, was geen onontgonnen plek aan de rand van het Zoniënwood. Een familielid van hertog Jan II, *Johannes Busco*, had het hof verlaten en was er zich in 1304 gaan vestigen. Hij kreeg de vallei en de vijvers van Groenendaal ten geschenke van de hertog. Bij zijn dood nemen twee kluizenaars, *Arnold van Diest* en een zekere *Lambertus*, de kluizenarij over. In 1343 ruimen ze plaats voor Ruusbroec en zijn gezellen en vestigen zich in een kluizenarij in Boetendale bij Ukkel.

De voorwaarden die Jan III in zijn schenkingsoorkonde stipuleert zijn eenvoudig: het huis moet vijf 'religieuze mannen' herbergen, waaronder minimum twee priesters, belast met het officie van God, Maria en de Heiligen. Ze moeten ook bidden voor het zieleheil van de voorouders van de hertog en diens in 1335 overleden echtgenote, *Marie van Evreux*. Verder worden geen voorwaarden gesteld. De 'religieuze mannen' leven er als seculiere priesters, zonder orderegel noch overste, zonder specifieke taak noch een bepaalde opdracht van zielezorg. Wel wordt Frank van Coudenberg door de bisschop van Kamerijk tot pastoor benoemd, en bouwen de drie gezellen een kapel die in 1345 wordt ingewijd door de hulpbisschop van Kamerijk.

P. Verdeyen beschrijft treffend de samenlevingsvorm van de drie priesters in Groenendaal: 'De nieuwe stichting was dus een kapelanie en geenszins een klooster. Hun onderneming zou nu een experiment worden genoemd. Zij kregen van hun bisschop de toelating om een tijdje in eenzaamheid te gaan leven. Sommige collega's en heel wat leken moeten

hen hebben beschouwd als priesters op de dool, die het niet meer zagen zitten en die zich over hun leven gingen bezinnen in het woud (...) De drie stichters van Groenendaal hadden kunnen denken aan een hervormde en vernieuwde religieuze gemeenschap. Maar

er is bij hen in 1343 helemaal geen sprake van regulier leven. Zij bleven te Groenendaal wat ze in Brussel reeds waren: in gemeenschap levende seculiere priesters.⁴

Nemen hun intrek in de kluizenarij: Ruusbroec, Jan Hinckaert, Frank van Coudenberg, alledrie afkomstig van de Sint-Goedelekerk, en twee lekebroeders: de kok *Jan van Leeuwen* en *Wouter Rademaeker*.⁵

Waarom trokken deze vijf mannen zich terug in Groenendaal? Ruusbroec's tijdgenoten hadden er geen sluitende verklaring voor. Men heeft geopperd dat Frank Van Coudenberg mogelijk politiek verbrand was en Brussel best kon mijden; over Ruusbroec schrijft Pomerius, de Groenendaalse kronikleur, dat hij de ketterse *Bloemardine* moest ontvluchten. Waarschijnlijk heeft deze Bloemardine echter nooit bestaan. *Saiman van Wijk*, kloosterarchivaris van Groenendaal in het begin van de vijftiende eeuw, meent dat de drie gezellen de schorre stem van de katedraalcantor, Godfried Kerreken, niet langer konden verdragen. Dat klinkt nogal fantaisistisch. De kartuizerbroeder *Gerard van Saintes*, die Ruusbroec persoonlijk gekend heeft, schrijft dat Ruusbroec zich 'uit de menigte wilde terugtrekken'. Maar hier spreekt een kartuizer, die zelf bij afzondering zweert, en bovendien het toen al stereotiepe beeld van de kluizenaars herhaalt: een kluizenaar ontvlucht de mensen, de drukte en de schijnbelangrijkheid van de stad en haar bewoners. Mogelijk speelden de verbouwingen aan de Sint-Goedelekerk een rol; en uit Ruusbroec's geschriften zelf valt overigens duidelijk op te maken dat hij zich ergerde aan het oneerbiedige gedrag en de libertijnse levenswandel van de kanunniken van Sint-Goedele.⁶

Een betere invalshoek biedt ons de gebruikte terminologie in de schenkingsakte van de hertog. Daarin bepaalt Jan III dat de nieuwe bewoners van de kluis een woning (*habitatio*) moeten bouwen voor vijf 'religieuze mannen' (*quinque virorum religiosorum*). De vele dames, vaak van adellijke afkomst, die in groep gingen samenwonen, worden in de documenten uit die tijd *mulieres religiosas*, 'religieuze vrouwen' genoemd. Vaak heeft men het dan ook over 'begijnen'. Men moet echter goed beseffen dat de eerste generaties vrome vrouwen meestal in een huis samenwoonden dat ze zelf kochten of ten geschenke kregen, geen regel volgden, hooguit een zelf gekozen overste hadden. De afgesloten begijnhoven, met een ruime oppervlakte, economisch zelfstandig en volgebouwd met identieke begijnhuisjes dateren van later. Vaak ontwikkelden deze begijnhoven zich meer en meer in de richting van een gewone kloosterorde.

Ruusbroec heeft deze mulieres religiosae gekend. Zijn moeder had, na haar verhuizing naar Brussel, haar intrek genomen in een begijnhof. Zelf verwerkt, analyseert, synthetiseert Ruusbroec de terminologie, beelden en themata van de religieuze vrouwen uit de dertiende eeuw in zijn geschriften. Hij blijkt uitzonderlijk goed op de hoogte zijn van de Brabantse mystica *Hadewijch*, die vermoedelijk een begijn was en alleszins een mulier religiosa.⁷ Onder andere op basis van die constatering veronderstelt P. Verdeyen dat Ruusbroec in zijn Brusselse jaren instond voor de zielezorg voor begijnen.

Maar de contacten met de begijnenbeweging, of liever de brede religieus geïnspireerde beweging van 'religieuze mannen' en 'religieuze vrouwen', waren nog concreter. Voor ze naar Groenendaal vertrokken, woonden Ruusbroec, Hinckaert en Van Coudenberg rechtover een begijnhof, dat gesticht was op het einde van de 13de eeuw en in 1305 werd gekocht door een zekere *Hedwige Blomaerts*. Daar verbleven begoede vrouwen, waaronder *Aleydis*, weduwe van de seneschalk van Brabant.⁸

Vooraf binnende vermogende en politiek invloedrijke kringen bestond de trend om op te treden of als beschermheer, geldschieter van religieuze gemeenschappen, of zelf een religieuze roeping te volgen die niet slaafs de betreden paden volgde. Men zou zelfs van een algemene tendens kunnen spreken: de religieuze roep weerklinkt, precies in een tijd van kerkelijk verval, almaar sterker, en zij die er gehoor aan geven zijn de mensen uit de hogere, begoede klassen, hetzij man hetzij vrouw. Men wordt tempelridder of kluizenaar, reclus of clarisse, of men gaat met een groepje samenwonen, in de stad of in het woud, zonder bepaalde kloosterregel of overste. Al deze vormen, hoe onderling verschillend ook, vertolken eenzelfde zucht naar anders beleefd religieus leven. Zij die aan deze zucht gehoor konden geven kwamen meestal uit de begoede klasse, zodat men met recht van een tamelijk elitaire religieuze beweging kan spreken.

De drie priesters van Groenendaal waren misschien wel de eersten die zich uit de stad terugtrokken en een winstgevende prebende in de katedraal opgaven om in een kluizenarij buiten, 'in het woud' te gaan samenwonen. Een kleine dertig jaar later, in 1367, vervoegt *Willen Daneels*, kapelaan van de Sint-Goedelekerk, zich bij de kluizenaar *Gillis Olivier* die een plekje bewoont dat Ten Bruxken heet. Hieruit groeit later de priorij van Rood Klooster. Nog later, in 1380, trekt *Egidius van Breedijk*, kapelaan van de Sint-Pieterskerk in Anderlecht, zich met een aantal gezellen terug op een plek in Zevenborren (in het Zonienwoud) waar vroeger kluizenaars hadden gewoond.⁹

Daaruit kan men besluiten dat de 'trek naar buiten', van de stad naar het Zonienwoud niet zo nieuw was. Kluizenaars hadden er al een traditie van gemaakt. Nieuw is wel dat kanunniken en priesters uit vermogende Brusselse kerken dat voorbeeld volgen. De vorm van samenleven, d.i. zonder regel en zonder overste, was evenmin echt innoverend: dat was precies de samenlevingswijze van vele religieuze vrouwen, waaronder vooral de eerste generatie begijnen. Hoewel het woord 'kluis' of 'kluizenaars' het beeld oproept van

algehele afzondering en wereldvlucht, was het de drie gezellen ook daarom niet te doen. Het was een logische voortzetting van hun zoektocht naar een innerlijker leven, ver van de uiterlijkheden van de katedraal; en net zoals vroeger stonden ze wellicht allemaal in nauw contact met wat er op het religieuze en maatschappelijke vlak omging in de stad.

Zoals *Roel Jacobs* het uitdrukt, ging het om een compromis: 'Het is geen kluis die de afzondering van het dichte woud zoekt. Wel een plek aan de rand van het bos, dicht genoeg bij de bewoonde wereld om er contact mee te houden, ver genoeg van de stedelijke drukte om in de rust van de natuur te leven.'¹⁰

Begin maart 1350, zo'n zeven jaren na hun vestiging in Groenendaal, besluiten de drie voormalige koorheren van de Sint-Goedelekerk toe te treden tot de orde van reguliere augustijner kanunniken van Sint-Victor bij Parijs. Dat betekent de toetreding tot een orde. Ook worden acht nieuwe leden in hun gemeenschap opgenomen.

Pomerius, de niet al te betrouwbare kronikeur van Groenendaal, beweert dat de koorheren het beu waren lastiggevallen te worden door de hertogelijke boswachters, die onophoudelijk om eten kwamen bedelen. Een andere suggestie van hem is geloofwaardiger: hun ongewone levenswijze wordt onhoudbaar; de bedelorden zijn gekant tegen deze concurrentiële samenlevingsvorm en de officiële kerk krijgt het almaar moeilijker met deze 'religieuze mannen' en 'religieuze vrouwen' die op eigen houtje gaan samenwonen.

Eigenlijk zit het nog simpeler in mekaar: dankzij deze regel, die haast geen enkele verplichting oplegt dan aan het driejaarlijks kapittel deel te nemen, heeft Groenendaal zich een juridische zelfstandigheid verworven en worden haar eigendommen veilig gesteld. Al worden ze 'reguliere' kanunniken (d.i. vallend onder de vrij vage en losse regel van *Augustinus*), toch blijven de bewoners van Groenendaal banden onderhouden met het kapittel van Sint-Goedele. Ook op hen kunnen ze dus, in geval van nood, een beroep doen. Bovendien kunnen ze blijven rekenen op de steun van het Brabantse hof, en eeuwenlang zullen er hartelijke betrekkingen bestaan tussen de priorij van Groenendaal en de machthebbers in Brussel. Groenendaal wordt, nu de bewoners een kloosterregel volgen, een priorij. Ruusbroec wordt de eerste prior, en blijft dat tot aan zijn dood in 1391.

Intieme verwevenheid van wezens- en minnemystiek

Ruusbroec wordt vaak gedoodverfd als een vertegenwoordiger van de wezensmystiek. Daaronder verstaat men een stroming binnen de mystiek die erop gericht is God

in zijn wezen te ontmoeten, ontdaan van alle oneigenlijke beelden en affectieve vertekeningen. Als zodanig is de wezensmystiek een oefening in zelfkennis, genadeloze zelfanalyse en tenslotte berusting in de principiële grootheid en onkenbaarheid van God. Pas als de mens die doorgedreven spirituele ascese en onthechting heeft uitgevoerd, kan God zich aan hem tonen zoals hij werkelijk is: een Godheid, een Wezen, een 'Ik ben', dat zich voorbij elke menselijke perceptie en elke overgeleverde beeldvorming bevindt.

Elke wezensmysticus heeft zijn eigen, persoonlijke beleving van deze vorm van mystiek. Bij de bekendste en meest rigoureuze vertegenwoordiger van deze mystiek, de Duitse mysticus *Eckhart* (ca. 1260-1328), gaat de opgave van permanente en scrupuleuze ontleding gepaard met een bijzondere nadruk op het ken-aspect. Eckharts stelling is: 'je moet jezelf kennen, en dat wat niet echt van je is en de Godheid in jou verduistert ontkennen om God te leren kennen in zijn onkenbaarheid.' Omdat Eckhart ervan uitgaat dat alles in oorsprong een eenheid vormt, nog voorbij de ons bekende en door ons verbeelde God, en nog voorbij de ontledigde Godheid, is het hoofddoel van de mysticus zich bewust te worden van de stroom waarin hij zich bevindt. Want die oorsprong stroomt voortdurend uit en vloeit weer in, en elk moment kunnen we deelachtig worden aan die grootse, in- en uitvloeiende beweging, op voorwaarde dat we net zo ontbeeld, net zo naakt en ontledigd zijn als die oorsprong. Dat resulteert in Eckhart's stelling dat de echte mysticus leeft in een 'eeuwig nu', waarin tijd, beelden, menselijk gevoel en in het bijzonder het persoonlijk individu meegesleurd worden en opgenomen worden in de eeuwige stilte, het eeuwige kernpunt, dat zich elk moment opnieuw hernieuwt in de schepping. Vandaar dat Eckhart spreekt van de telkens hernieuwde geboorte van God in de ziel, van de op elk ogenblik plaatsgrijpende geboorte van Christus in de wereld. Zo slaagt Eckhart erin, binnen het christelijke raamwerk en de christelijke beeldspraak, een mystiek te ontwerpen die voornamelijk oog heeft voor het wezen van alle dingen. Op die manier wordt de mens, nu, in dit leven al, opgenomen in wat hem wezenlijk bepaalt. Toch blijft het individu als zodanig overeind; de individuele persoon wordt alleen omgevormd tot een bewuste deelnemer van het kosmische in- en uitvloeien, steeds naar de oorspronkelijke kern toezwemmend en er weer uit stromend.

Door zijn paradoxale formuleringen en zijn poging om zijn mystieke intuïtie in verstaanbare taal om te zetten (veel van zijn werken waren preken, uitgesproken voor nonnen zonder grote academische bagage) heeft Eckhart riskante theses verdedigd. Dat heeft hem tegen het einde van zijn leven een proces naar zijn rechtgelovigheid opgeleverd. Na zijn dood werden een aantal van zijn stellingen door de kerk officieel veroordeeld.

Het is onzeker of Ruusbroec Eckhart's geschriften heeft gelezen. Misschien heeft hij

slechte vertalingen gelezen, of heeft hij een verdraaide weergave van zijn stellingen te horen gekregen. Hoedanook, in verschillende geschriften vaart Ruusbroec scherp uit tegen de leerstellingen van Eckhart. Toch zijn er in zijn werken een aantal overeenkomsten met Eckhart zelf, en met de wezensmystiek tout court, in het bijzonder het element ervan dat de onbenoembaarheid van God beklemtoont. In 'De geestelijke Bruiloft' zegt Ruusbroec over de mysticus die zich op pad bevindt naar God:

'Noemt hij God: behouder, verlosser, schepper, gebieder, zaligheid, macht, wijsheid, waarheid, goedheid, alles onder een grondeloze wet van goddelijke natuur, hij heeft het juist.

Al zijn er vele namen die we God toeschrijven, de hoge natuur van God is een enkelvoudige eenheid, die schepselen niet kunnen benoemen.

Maar omwille van zijn onbegrijpelijke helderheid en verhevenheid geven wij hem al deze namen, omdat wij hem niet kunnen benoemen noch naar zijn waarde onder woorden brengen.'

Net zoals Eckhart is Ruusbroec schatplichtig aan het neo-platonisme. Het neo-platonisme gaat ervan uit dat er een wezenlijke kern is waaruit alles ontstaat en waar alles naar terugvloeit. Eckhart plaatst deze kern achter de kenbare God en de onkenbare Godheid en laat de hele schepping doortrillen van dat moment van eenheid. Het neoplatonisme beschouwt die kern als een oorspronkelijke Goedheid, die van louter goedheid overstroomt en zich meedeelt aan de hele schepping. Men zou, voor Ruusbroec, het woordje 'goed' of 'goedheid' kunnen vervangen door 'minne' of 'liefde'. God is wezenlijk liefde, en drukt zich uit in liefde, en de mens heeft die basisliefde met God gemeen. Vandaar dat die liefde of minnebeweging ook de uitgelezen weg is om God te vinden. In die zin is de wezensmystiek van Ruusbroec intiem verweven met de zgn. minnemystiek.

Het begrip 'minnemystiek' verwijst in hoofdzaak naar de beweging van religieuze vrouwen uit de dertiende eeuw, die in het spoor van *Bernardus van Clairvaux*, maar aangevuld met een persoonlijke, diep doorvoelde beleving, de affectie, het gemoed, de liefdesuitingen, met de daarbij horende gevoelens van vertroosting, wanhoop en verlatenheid als middel tot de vereniging met God hebben beleden. *Beatrijs van Nazareth* (1200-1268) en Hadewijch (ca. 1250) zijn de eminentste vertegenwoordigers van deze stroming in Brabant, en Ruusbroec heeft zeker hun werken gelezen. Beatrijs van Nazareth had het door minne gekleurde neoplatonische principe al helder geformuleerd in de programmatische openingszin van haar hoofdwerk, Van zeven manieren van Minne:

'Over zeven manieren van heilige Godsliefde.

Er bestaan zeven manieren van Godsliefde;

het Allerhoogste is hun oorsprong, en hun werking is terugkeer daarheen.'¹²

Bij Hadewijch krijgt de term 'Minne' een veelvoud van betekenisinhouden: het is de liefdesbeleving van de mens, het is het voorbeeld van de minnende Christus, het is de abstracte Minne, die als een Koningin troont en alle 'waarachtige' (authentieke) minnenden naar zich toetrekt en in zich opneemt; maar de Minne is voor Hadewijch ook dat grote basisprincipe dat zich binnen, onder, achter de Drieëenheid bevindt, in de liefde tussen de drie Personen en onder, boven de peilloze diepte van de Triniteit die ze in haar Visioenen beschrijft, een Minne als een oerkracht die van daaruit de hele wereld schept, de punt is van waaruit de wereld zich ontvouwt en waar alle echte minnende zielen hun waarachtige rust zullen vinden.

In het spoor van deze vrouwelijke, door de minne geïnspireerde Godzoeksters rondt Ruusbroec het eerder aangehaalde fragment dan ook als volgt af:

'Want van God houden, dat is God geestelijk zien. En tot dit houden van behoren ook de liefde, en de minne. Want God kennen zonder liefde, dat smaakt niet en helpt niet vooruit. Daarom moet de mens zich altijd op God richten, met minne in al zijn werken. Op God naar wie hij verlangt en die hij bemint boven alle dingen. Dat is God ontmoeten met verlangen en minne.'¹³

Uit aangehaald fragment blijkt duidelijk dat Ruusbroec's doelstelling niet is God te kennen, maar God te ontmoeten. En dat de weg naar die ontmoeting loopt over de menselijke minne en het verlangen.

Zoals we later zullen zien, verschilt de mens hierin weinig van de kern van de Godheid zelf, de Drieëenheid. Naar Ruusbroec's aanvoelen wordt die Drieëenheid zelf gedreven door een onophoudelijke in- en uitvloeiende minnebeweging. Getrouw aan de christelijke beeldspraak wonen in de Drieëenheid de drie Personen, Vader, Zoon en Heilige Geest. Fundament van hun onderlinge verhouding is voor Ruusbroec de minne, die uitgedrukt wordt in de Heilige Geest. Die minne zorgt voor een voortdurende omhelzing tussen de Vader en de Zoon. Hij staat voor de liefdesband binnen de Drieëenheid. Maar daar heerst daarom nog geen permanente rusttoestand. Net zoals de neoplatonische eenheid zonder onderbreking inkrimpt en weer uitdijt, zich in rust en in beweging bevindt, liggen de Vader en de Zoon binnen de Drieëenheid in innige omhelzing, verbonden door de Heilige Geest, maar scheiden ze ogenblikkelijk weer van elkaar; de Zoon gaat de wereld in, als mens, gedreven door liefde voor de mensheid (de christelijke leer van de menswording van God in de figuur van Christus), en keert terug naar zijn oorsprong, de Vader, eveneens gedreven door minne. Die twee bewegingen, in- en uitgaand, gebeuren gelijktijdig, zodat binnen de Drieëenheid rusten werken is, en werken rusten.

Dit basisschema is Ruusbroec's variante op Eckhart's 'eeuwig nu', weliswaar veel

orthodoxer geformuleerd; en, tweede verschil: bij Ruusbroec speelt de minne een rol tot binnenin de intieme vereniging van de Drieëenheid.

Wat de mens volgens Ruusbroec te doen staat is: door minne aangesproken, aangeraakt, opgezweept en veranderd worden, inzien dat God hem bemint in de figuur van Christus, hem tegemoet lopen zoals Christus hem tegemoet loopt, met eenzelfde mate van minne, doorstoten tot in de Drieëenheid en daar de intiemste minne-beweging van God schouwen. Van daaruit kan hij verder 'doorvallen' naar de kern, het wezen van de Drieëenheid, het Zijn op zich, het Wezen van alle dingen, dat uitstulpt in minne, in de drie goddelijke Personen en van hen uit weer uitstroomt over de schepping en een spoor van Minne in de mens trekt.

Dat is dan het derde verschil met Eckhart: Eckhart kan het hebben over de geboorte van God in de ziel, omdat hij ervan overtuigd is dat er iets van de goddelijke vonk, het oorspronkelijke vuur, in de mens bewaard is gebleven. De ontleding zorgt ervoor dat die oorspronkelijke kern in de mens wordt blootgelegd. Al zegt Eckhart het niet met zoveel woorden, men kan de geboorte van God in de ziel, en de steeds hernieuwde komst van Christus in de wereld zien als nevenbeelden, als ondersteunende bewijzen van wat voor Eckhart in feite het belangrijkste is: de vergoddelijking van de mens, het ogenblik waarop, na de ontleding, door een bewustzijnssprong, de mens zijn goddelijke oorsprong terugvindt. Vooral hieraan heeft de kerkelijke hiërarchie aanstoot genomen. Uiteraard werden slechts uittreksels uit Eckhart's menigvuldige en soms duistere teksten ter bespreking voorgelegd, en kan het zijn dat de procesvoerende theologen daaruit een verkeerde conclusie trokken. Toch hebben ze zich niet miskeken op de basisboodschap van Eckhart, nl. dat de mens zelf al een stuk Goddelijkheid in zich heeft, en dat stuk in zich moet laten uitgroeien tot het zijn oorsprong terugvindt. Zulke visie, die ruikt naar het toen, en nu nog altijd, door de officiële kerk verfoeide principe van 'zelfverlossing' of 'zelfheiliging' heeft Eckhart in moeilijkheden gebracht.

Bij Ruusbroec is er niet het minste spoor van zelfverlossing of zelfheiliging. Hij respecteert de Drieëenheid, ziet de mens in zijn ziel als een spiegelbeeld van die Drieëenheid; voor Ruusbroec is er maar één weg die tot de Drieëenheid en de daarin wonende minne voert: Christus. Deze visie verschilt weinig van die van de mulier religiosa Hadewijch, die in haar eveneens in het Diets geschreven geschriften voortdurend hamert op het belang van de menswording van God, en op de Minne die de grond van alle dingen is. Maar waar Hadewijch haar gedachten en emoties in Liederen bezingt, en in sterk affectief en symbolisch geladen Visioenen, in een uiterst geraffineerde literaire stijl, verkiest Ruusbroec zijn mystieke intuïtie in zo helder mogelijke,

verstaanbare stijl neer te leggen. Hij verkiest het genre van het tractaat en geeft een uiteenzetting die, nauwkeurig gestructureerd en stap voor stap, hier en daar verlucht met schitterende beelden, de weg van de menselijke ziel naar God en de uiteindelijke Godsontmoeting beschrijft.

In de 'Geestelijke Bruiloft' heeft Ruusbroec zijn visie op het minne-élan van de mens, op de ontmoeting met Christus en via hem met de Goddelijke Minne en de wezenheid van alle dingen schitterend uiteengezet. Dat werk bespreken we in het volgende hoofdstuk.

'De geestelijke Bruiloft': Luister van de goddelijke ontmoeting.

De 'Geestelijke Bruiloft' (oorspronkelijke titel: Die Chierheit der gheesteliker Bruilocht) is opgebouwd als een onderzoek op verschillende niveau's van een regel uit het Mattheüsevangelie (25,6):

'Ziet./ de bruidegom komt, / gaat uit, / om hem te ontmoeten' (Siet./ de brudegom comt./ gaet ute./ hem te ontmoeten.)

In het openingswoord 'Ziet' kan men de liefdevolle belangstellende blik herkennen van de Godzoekende; de 'Bridegom' die komt, is Christus; 'gaat uit' slaat op de tegenbeweging van de godzoeker, die zijn al naar hem toelopende lief op zijn beurt tegemoet loopt; de ontmoeting ('om hem te ontmoeten') is de ultieme doelstelling van deze affectieve, wederzijdse toenadering. Het is een alternerende beweging, waarin beide protagonisten, zowel Christus als de godzoekende, door minne gedreven worden. Hier komt het duidelijkst tot uiting hoe zowel de mens als God door minne (liefde) gedreven worden, en althans wat hun diepste motivatie betreft, aan elkaar gelijk zijn.

Ruusbroec bespreekt deze vierledige ontmoetingsweg naar God op drie niveau's: in wat hij noemt het 'werkende' leven, daarna het 'zich verinnerlijkende of god-begerende' leven, ten slotte het 'schouwende' leven.

Het zich verinnerlijkende of God-begerende leven beslaat het grootste deel van 'De geestelijke Bruiloft'. Daarin wordt beschreven hoe Christus in de menselijke ziel binnentreedt, en welke weg hij daartoe aflegt, en welke de psychologische, fysieke, emotionele en religieuze reacties zijn van de mens op deze 'binnenkomst'. In deze bladzijden toont Ruusbroec zich een fijn psycholoog, die blijkbaar heel goed op de hoogte is van de geschriften van religieuze vrouwen uit de dertiende eeuw. Uit hun geschriften komt o.a. de term orewoet die slaat op de razernij veroorzaakt door de minne, wordt verslag gedaan over de mystieke jubel, het gevoel van verlatenheid dat volgt op mystieke verzadiging enzovoorts. De gevoelens, emotionele en lichamelijke gewaarwordingen die bij de religieuze vrouwen (en vaak ook door henzelf) worden opgetekend, laat Ruusbroec

meesterlijk inpassen in zijn visie op de stappen in de liefdesverhouding tussen de mens en God:

'Geestelijke dronkenschap geeft de mens menige vreemde handelswijze in. Sommigen doet ze zingen en God loven uit overmaat van vreugde. Anderen doet ze overvloedig huilen van louter hartgenot. De ene wordt ongedurig in al zijn ledematen, zodat hij moet lopen, springen, dansen; de andere overmant de dronkenschap zo sterk, dat hij juichend in de handen moet klappen. De ene roept met luide stem en uit zo de volheid die hij in zich voelt; de ander kan niet anders dan zwijgend versmelten door de overvloed in al zijn zintuigen. Soms dunkt hem dat de hele wereld voelt wat hij voelt; dan weer dat niemand dat gevoel kan smaken dat hij nu bereikt heeft.'¹⁴

Belangrijk is de manier waarop de komst van Christus zich voltrekt. Die komst gebeurt van binnenuit, Christus werkt immers van binnen uitweert; de mens daarentegen verinnerlijkt, wordt zich geleidelijk aan bewust van de in hem wellende bron van minne, eerst Christus, nadien de Drieëenheid, ten slotte het Zijn in het diepste van de Drieëenheid; bij de mens gebeurt de toenadering dus van buiten inweert, door een toenemend en volgehouden luisteren en involgen van de minne-roep en de komst van Christus in zichzelf.¹⁵

De mens voelt de komst van Christus eerst op het niveau van het hart; hij trekt meer naar binnen, op zoek naar die Christus die hem vanbinnen aanroert, verenigt de wil, het verstand en de herinnering en daalt verder af tot in zijn geest. Voor deze afdaling gebruikt Ruusbroec een beeld dat aanduidt hoe inwaartse en buitenwaartse beweging samenvallen: de mens daalt af, God stroomt in drie verschillende rivieren uit naar de verschillende aspecten van de menselijke geest. Rivieren die de mens laven aan zijn gaven en tegelijk door die gaven naar zich uitnodigen. De mens wordt zich van deze 'overstromende aantrekking' bewust en laat zich meedrijven naar het centrum van zijn geest (zie schema's op volgende pagina's).

In het centrum van de geest bevindt zich de plek waar de menselijke ziel tegen zijn oorsprong aanligt. Erboven bevindt zich zijn 'werkelijke' leven, eronder zijn 'wezenlijke' leven. Het zijn geen verschillende levens, maar verschillende aspecten van hetzelfde leven. Het 'werkelijke' leven wordt 'wezenlijk' als de mens zich bewust wordt van het gherinen, de liefdevolle aanraking, het dringend aankloppen van Christus tegen de ziel. Dan is de mens gedompeld in en verbonden met zijn wezenlijke zijnsdimensie, en tegelijk kan hij van daaruit, vanuit die wezenlijke zijnsdimensie zijn 'werkelijke' leven, dat zich afspeelt op het niveau van de geest en het hart en de verwerking van de zintuiglijke boodschappen herordenen. De focus én de richting van de beleving worden aldus veranderd: de intentie is niet langer naar buiten gericht maar inwaarts, en vanuit de plek waar de mens zijn zijnsdimensie heeft ontdekt, wordt hij, samen met Christus,

*De weg van de
wezenlijke
ontmoeting
volgens
Ruusbroec*

en in de mond. God d'yt uit krimp't in, trekt in, stroomt uit, is in
 te zien: was spraken van groet voor (kruis) p'lylan
 Fien meretur homo dei non p'et
 sed quod deus est.
 De vrome verdent niet niet god te worden
 maar wat god is.
 dat in is t'pde binnen de godheid, is
 de menselijke natuur, maar de godheid is
 de menselijke natuur, maar de godheid is
 de menselijke natuur, maar de godheid is
 de menselijke natuur, maar de godheid is

menichvoldgheit = zinnigethe waarnemingen
 ghechteden

orewoer - aerue - fuor
DAT HERTE
 hoort - doord - held

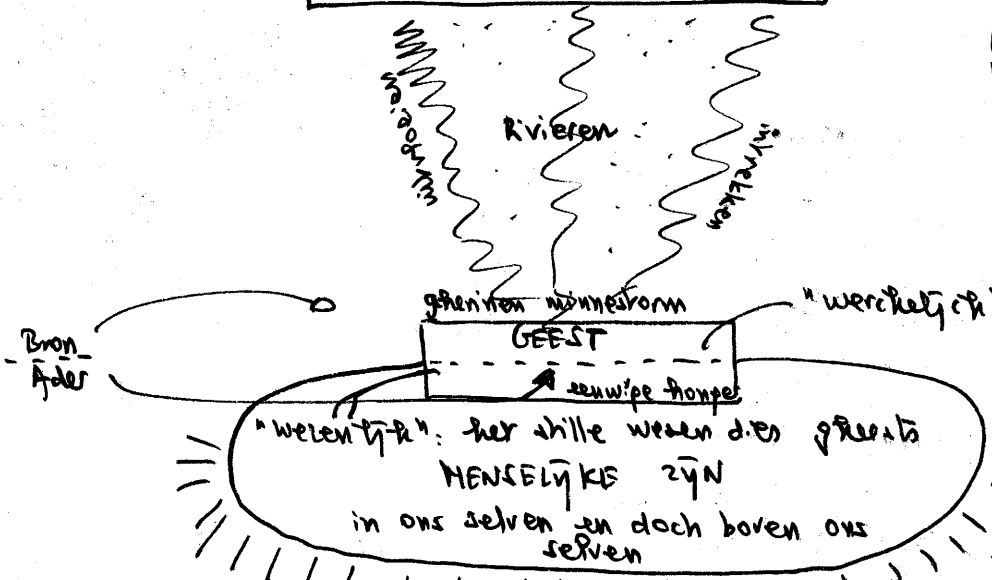
hier voelen we de stroom
 voor het eer (rapuz,
 jubitus, vreemde, verdriet),
 maar de aanpak op gebeurt
 al vanuit ons "wesen"

GEESTELIJKE VERMOGENS

Vader	Zoon	Geest
dicht	dicht	Vuur
Memorie	Inzicht	Wif
LIEFDE	MINNELIEFDE	LIEFDE

zde z'ennat'ig:
 ope, peent'he
 vermogens v'een
 in de h'een
 ove,
 maar worden
 h'ep verde veren'p,
 aanp'ent'he door
 ons "wesen"

god werkt VAN BINNEN UTWERT →
 ← de mens leeft in, d. VAN BUITEN INWEERT

leven
 "werckelyk": dynamisch
 streun van alle
 vermogens

WOESTE WOESTINE
 WESEN ENDE
 GRONT

Van hieruit wer' god, in onze peent, of
 als een "levende adre in de fonteyne"

ONS ZYN.

zygenheid

dat daar (in hem) weerheid, hem n'yn) niets anders is dan een tempel uitich wasen jonds met
 ↓ dat daar (in hem) weerheid, hem n'yn) niets anders is dan een tempel uitich wasen jonds met
 ↓ dat daar (in hem) weerheid, hem n'yn) niets anders is dan een tempel uitich wasen jonds met
 ↓ dat daar (in hem) weerheid, hem n'yn) niets anders is dan een tempel uitich wasen jonds met
 ↓ dat daar (in hem) weerheid, hem n'yn) niets anders is dan een tempel uitich wasen jonds met

Natuerlyck sijn

dedich ende ronder wercken

Spiegel

DOOR-VALLEN
 DOOR-GROEIEN
 DOOR-WASSEN

DOOR
 MINNE
 DANKE
 LOVE
 BECHEREN

Overnatuerlyck sijn

In minne dankig minne

Vallen = dobstoten

Goddelijk zyn

goddelijk menselijn

MINNE
 huren de 3 personen

Vader
 diecht

Zoon
 doren

Geest
 diefde

Vanaf hier begint de westerlycke synwoning
 van god en mens en her

MINNE
 zyn

ALLE zyn

GHEBRUYKEN

HET
 BEELD
 IS IN
 DE SPIEGEL
 GEDRUKT

OPPERSTE LAATSTE
 VERENIGING

ZYN IS GOD LIEFDE IS ZYN
 GOD IS LIEFDE IS GOD
 ZYN IS LIEFDE MINNE IS GOD
 ZYN IS 2 PERSONEN IN 1 IS
 MINNEDAND LIEFDEWR
 ZYN ZYN ZYN

LIEFDE = RUST = ZALIGHEID =
 WERKEN = AFSCHEID
 VERENIGING
 GHEMEYNIS
 LEVEN

KERN EN GEEST EN HART
 EN WERELD
 EN LEVEN

Weg om te verrijken
 om te overvullen
 om te overvullen
 om te overvullen

ghebruyken

keghe-welwilde

die vanbinnen uutweert gaat, naar de wereld uitgestuurd.

Over deze plek, de plek waar de mens omkantelt, in zijn 'zijn' valt, dankzij het liefdevolle, door minne aangewakkerde gherinen van God, over de woeste woestine die de mens ginds, onder zichzelf en toch in zichzelf vindt, over de plek waar God welt als een levende adere in de fonteyne en in de ziel en het hart verder uitvloeit en de hele mens bevloeit, over de plek die het wesen en de gront van de mens worden genoemd, heeft Ruusbroec prachtige bladzijden geschreven. Hier komt Ruusbroec heel dicht in de buurt van het leegte-begrip van Eckhart, met dit verschil dat de grote kracht die erin werkzaam is nog altijd de minne is. Ruusbroec noemt die plek het beghin, het is in ons selven en toch boven onselven, en tegelijk is het in ons, en onder ons, want op zijn beurt is die hele zijnsdimensie, hoe wezenlijk ook, nog maar het begin van de tocht naar de Godheid.

Ruusbroec onderscheidt immers nog een verder niveau. Al wat tot hiertoe besproken is, stelt de 'natuurlijke' bewustwording voor: in het 'wesen', en dus de wezenlijke zijnsdimensie, zo ziet Ruusbroec het, is eenieder automatisch verbonden met God, hij weze goed of kwaad. 'Bovennatuurlijk', en verder reikend dan een natuurlijke mystiek, hetzij van verbondenheid met zichzelf, met de goddelijke oorsprong in zich, hetzij met de wereld, is de relatie die overspringt van de eigen zijnsdimensie naar de grote, goddelijke Zijnsdimensie. Wie door het net van het beperkte eigen zijn doorbreekt, bereikt het goddelijke Zijn en wordt opgenomen in de trinitaire stroom van Minne die daar de drie goddelijke personen doorvloeit en verenigt. En wie in die beweging is, kan zien, zelf ervaren (het mystieke extatische, dus ervarende schouwen) dat God liefde, minne is. Op die plek staat 'zijn', 'wezen', het 'Ik ben' van God gelijk met 'Liefde'. Het is, zoals Mommaers het uitdrukt, een 'ontologische Liefde', nl. een liefde die tot in de kern van het Zijn gaat, het Zijn uitmaakt. Het is de formule van Johannes: 'God is liefde.'¹⁶

Het is vanuit dat perspectief dat een sleutelbegrip van Ruusbroec verstaan moet worden, het ghemeyne leven. Ghemeyn moet begrepen worden in de zin van gemeenschappelijk. Door Geert Grote, stichter van de Moderne Devotie en groot bewonderaar van Ruusbroec (Grote heeft Ruusbroec zelfs persoonlijk opgezocht) werd het 'werkende' leven verengd tot een ascetisch leven, en werd het ghemeyne leven geïnterpreteerd als een leven naar het voorbeeld van Christus, nl. deugdzaam, en instaannd voor de medemens, door middel van onderwijs, ziekenzorg en zielezorg. Daardoor liet Geert Grote echter de fundering van deze hele houding vallen. Hij leest bij wijze van spreken 'De geestelijke bruiloft' niet tot het einde toe uit maar knipt het laatste deel, dat van het schouwende leven, weg.

Het ghemeyne leven is volgens Ruusbroec in de eerste plaats de individuele bewustwording dat men, als men tot de goddelijke Zijnsdimensie doorvalt, vandaaruit weer,

samen met de Godheid, en samen met Christus, terug naar de wereld uitvloeit. Het ghemeyne leven is iets dwingend, waar men niet onderuit kan eens men gezien en ervaren heeft hoe datzelfde ghemeyne leven zich binnen de Drieëenheid afspeelt. Binnen en onder de Drievuldigheid wordt men immers deelachtig aan de grote liefdesband, de oorspronkelijke Minne, die alles bezielt, die alles is, en vandaaruit gaat men 'werkend' uit naar de wereld.

Zo sluit Ruusbroec 'De geestelijke Bruiloft' af. Voorwaarde om tot die bruiloft te worden toegelaten is met minne en liefde uitzien naar de bruidegom, wat neerkomt op hunkerende ontvankelijkheid voor God. Sluitstuk van de bruiloft is deelname aan de grote minne-beweging binnen de Drieëenheid en van daaruit deelnemen aan de grote in en uitstromende beweging die de wereld bepaalt:

'Want God is een vloeiende, ebbende zee, die zonder ophouden in al zijn beminden uitvloeit naar ieders nood en waardigheid, en die steeds allen, die in de hemel en op aarde begiftigd zijn, doet terugebben met al wat zij hebben en vermogen.'¹⁷

'Ingaan in een ledig genieten en uitgaan in goede werken en steeds met God verenigd blijven, dat is wat ik bedoel.

Zoals wij onze lichamelijke ogen openen, zien en ze dan weer sluiten, zo snel dat wij het niet gewaar worden, zo sterven wij in God en leven weer uit God en blijven altijd één met God.'¹⁸

Aanbevolen lectuur

Over Jan van Ruusbroec

P. Verdeyen, Ruusbroec en zijn mystiek. Davidsfonds, Leuven, 1981

De beste inleiding op leven en werken van Ruusbroec; met uitgelezen teksten in hertaling. (Franse vertaling: Ruusbroec l'admirable. Les éditions du Cerf, Paris, 1990)

Paul Mommaers heeft de inleidingen geschreven op de verschillende delen van de Opera Omnia (Verzamelde Werken) van Ruusbroec, door het Ruusbroecgenootschap uitgegeven vanaf 1981, Tielt-Leiden. In de inleiding op het eerste deel (Boecksken der verclaringhe) geeft Mommaers een beknopt en indringend beeld van Ruusbroec's leven en themata. De inleidingen op de volgende delen zijn stuk voor stuk de moeite waard voor wie zich wil verdiepen in Ruusbroec's spirituele visie.

Stephanus Axters, Geschiedenis van de vroomheid in de Nederlanden. Deel II: De eeuw van Ruusbroec. Antwerpen, 1953. Uitvoerige inleiding op Ruusbroec, met ruime situering in zijn tijd en binnen het toenmalige Europa. Hoewel op sommige punten achterhaald, nog altijd een standaardwerk.

Gedegen bespreking van grondthema's in:

H.H. Blommestijn en F.A. Maas, Kruispunten in de mystieke traditie. Tekst en context van Meister Eckhart, Jan van Ruusbroec, Teresia van Avila en Johannes van het Kruis, Meinema, 's Gravenhage, 1990

Boris Todoroff, Het rijk van minne, Vrij Geestesleven, Zeist, 1994. Geeft teksten van Hadewijch, Beatrijs van Nazareth en Ruusbroec. In het Middelnederlands met Nieuwnederlandse vertaling. Verhelderend nawoord over de drie auteurs en hun behandeling van de minne-thematiek.

Uitnodiging om de teksten van Ruusbroec spiritueel te lezen, met meditatie-oefeningen:

Kick Bras, Een vloeiende, ebbede zee. Jan van Ruusbroec's 'Geestelijke Bruiloft' als bron van hedendaagse spiritualiteit, Kok-Kampen, 1989

Kick Bras, Verlangen en vervulling. Geloofsverdieping aan de hand van Ruusbroec, Kok-Kampen, Altiora-Averbode, 1993

Interessante afbeeldingen, teksten en interpretaties over Ruusbroec door een enthousiaste bewonderaar in: Jozef Wauters, Jan Ruusbroec, benaderd door een leek. De Brabantse Folklore, maart 1981, n. 229

Teksten van en over Ruusbroec

Uitsluitend in het Middelnederlands: Jan van Ruusbroec, Werken (naar het standaard-handschrift van Groenendaal), Lannoo, Tielt, 1944-1948 (vier delen)

Dr. L. Moereels heeft het hele werk van Ruusbroec vertaald in de reeks Ruusbroec hertaald, Lannoo-Tielt. Telkens originele tekst in het Diets met juxta-vertaling in modern Nederlands. De verhevenheid van de geestelijke bruiloft is nr. 5 uit de reeks, daterend van 1977. Nog altijd te koop in de boekhandel tegen schappelijke prijs.

Wetenschappelijke uitgave van Ruusbroec, met Middelnederlandse tekst, de Latijnse vertaling van de Keulse kartuizer Surius en een moderne Engelse vertaling in: Jan van Ruusbroec, Opera Omnia, uitgegeven door het Ruusbroecgenootschap Antwerpen, Lannoo-Tielt, E.J.Brill-Leiden, vanaf 1981. Telkens voorafgegaan door een degelijke toelichting op het uitgegeven werk.

H. van Cranenburgh, De Geestelijke Tabernakel van Jan van Ruusbroec. Mystieke Teksten met commentaar, 6, Bonheiden. Vertaling van grote fragmenten uit dit reusachtige werk, met illustraties, inleiding en commentaar.

Lijst van tekstuitgaven, bloemlezingen en vertalingen (in alle talen) van Ruusbroec's werken in: De luister van Groenendaal. Ruusbroec. Gemeentekrediet, 1993, p. 42-54

Verslag van de kartuizer Gerard en de Groenendaalse kronikeur Pomerius in: Geraert van Saintes (en) Hendrik Utenbogaerde. De twee oudste bronnen van het leven van Jan van Ruusbroec door zijn getuigenissen bevestigd. Uit het Middelnederlands en uit het Latijn vertaald door de Benedictinessen van Bonheiden. Ingeleid door P. Verdeyen, Bonheiden, 1981.

Noten

1. Het scherpst hekelt Ruusbroec de misstanden in de kerk in zijn werk 'Van de geestelijke tabernakel'. Uitvoerige uittreksels uit zijn diatriben in het boek van P. Verdeyen, Ruusbroec en zijn mystiek, p. 200 e.v.
2. De gegevens over de biografie van Ruusbroec zijn hoofdzakelijk geput uit het boek van P. Verdeyen, Ruusbroec en zijn mystiek. Voor biografische gegevens, inzonderheid over Ruusbroec's familiale verleden, werd geraadpleegd: Mina Martens, Hedwige Blomart face au mystique Jean van Ruysbroec: leurs milieux familiaux à l'épreuve des assertions de Pomerius, visant la Bloemardinne (1250-XVe siècle), Cahiers Bruxellois, XXXI, 1990.
3. Er wordt gesuggereerd dat Jan Hinckaert, kanunnik bij Sint-Goedele, bij wie Ruusbroec in Brussel onderdak vond en die in de historische bronnen Ruusbroec's oom wordt genoemd, in werkelijkheid Ruusbroec's vader was. Bastaardkinderen waren in die tijd niet ongewoon. Ook kanunniken hadden onwettige kinderen. Toch blijft het onzeker of Ruusbroec werkelijk een natuurlijk kind was. Mina Martens (zie aangehaald werk noot 2) komt, na een grondig onderzoek naar de stambomen van de adellijke families in Brussel uit het begin van de veertiende eeuw, tot de conclusie dat Ruusbroec mogelijk geboren is binnen een van de wijdvertakte adellijke clans die de leiding hadden over Brussel. Uit deze kringen kwamen de toen heersende politici voort, maar ook ridders, kanunniken, cantoren, geldschieters voor de bouw en het onderhoud van kapellen, en stichteressen van begijnhoven. De volgens haar meest waarschijnlijke hypothese is dat Ruusbroec als wettig kind binnen de grote clan van de families Reinier III Egglooi-Vederman geboren is. Hij zou dan inderdaad Jan Hinckaert als oom hebben gehad, en ook een verre verwant zijn van Frank van Coudenberg.
4. P. Verdeyen, Ruusbroec en zijn mystiek, p. 46-47
5. Jan van Leeuwen, bijgenaamd 'de goede kok van Groenendaal' was ongeletterd toen hij in de gemeenschap werd opgenomen. Ruusbroec zelf leerde hem lezen en schrijven, waarna hij zelf mystieke werken schreef die sterk geïnspireerd zijn op het oeuvre van Ruusbroec.
6. De uitvoerigst en scherpste aanval schreef Ruusbroec in 'Vanden geesteliken Tabernakel' (tekst in: H. Van Cranenburgh, De Geestelijke Tabernakel van Jan van Ruusbroec, p. 232-243). Hoewel Ruusbroec dat werk in Brussel heeft geschreven, werd het pas in Groenendaal gepubliceerd, mogelijk een aanwijzing dat hij zich pas in Groenendaal buiten bereik voelde voor mogelijke represailles.
7. Zie hiervoor: G. Epiney-Burgard, L'influence des béguines sur Ruusbroec, in: Jan van Ruusbroec. The sources, content and sequels of his mysticism (Mediaevalia Lovaniensia Series I/Studia XII), Leuven, 1984, p. 68-85
8. Zie Mina Martens, o.c., p. 95-97 ev.
9. Zie Roel Jacobs, Kloosters in Zonien, in het tijdschrift Brabant, oktober 1989, n.7, p. 30, en vooral Het Zonienwoud. Kunst en Geschiedenis van oorsprong tot 18de eeuw (tentoonstellingscatalogus Europala 87 Oostenrijk), p. 213 en 231

door een enthousiast leek. De

naar het standaard-

reeks Ruusbroec

ta-vertaling in nr. 5 uit de reeks, opelijke prijs.

tekst, de Latijnse vertaling in: Jan van chap Antwerpen, door een degelijke

broec. Mystieke nenten uit dit reus-

) van Ruusbroec's liet, 1993, p. 42-54

omerius in: Geraert van het leven van delnederlands en uit id door P. Verdey-

10. Roel Jacobs, o.c., p. 28
11. Ruusbroec, De Geestelijke Bruiloft, Het werkende leven, deel vier, eerste weg der ontmoeting. Vertaling uit Het Rijk van Minne, p. 35
12. Vertaling uit: Herman Vekeman, Hoezeer heeft God mij bemind. Beatrijs van Nazareth, 1200-1268, Kok-Kampen, Altiora-Averbode, 1993, p. 152-153
13. Ruusbroec, De geestelijke bruiloft, Het werkende leven, deel vier, eerste weg der ontmoeting. Vertaling uit Het rijk van minne, p. 37
14. Ruusbroec, De geestelijke Bruiloft: Vertaling uit Moereels, p. 175-177, met wijzigingen.
15. Met deze stelling dat Christus in de mens komt, en van hem uit vertrekt, sluit Ruusbroec zich aan bij het vernieuwende inzicht van Bernardus van Clairvaux. Deze had, zijn beklag makend dat het te lang duurde tussen de eerste komst van Christus (de historische Jezus) en de laatste komst van Christus (het Laatste Oordeel, einde der tijden), beweerd dat er ook een derde komst van Christus was, in de mens, tijdens zijn leven. Bij Bernardus van Clairvaux is dat het Woord dat in de mens geboren wordt, zonder uiterlijke, fysieke tekenen, en waar de mens met een innerlijk oor naar moet luisteren. Deze opvatting had ingang gevonden bij de religieuze vrouwen van de dertiende eeuw, en wordt nu door Ruusbroec ingepast in zijn visie op de ontmoeting met God. Vandaar dat het Ruusbroec bij de eerste stappen van de godsontmoeting minder om de uiterlijke tekenen van vroomheid te doen is dan wel om de innerlijke bereidheid van de mens ('werkende leven') en nadien de emotionele, continu aangescherpte en steeds duidelijker op Christus gerichte ontvankelijkheid ('zich verinnerlijkende of god-begerende leven').
16. Mijn visie op de opbouw van 'De geestelijke Bruiloft' en in het bijzonder de innig verwevenheid van wezens- en minnemystiek, heb ik voor een groot deel te danken aan de inspirerende cursus 'Middel nederlandse mystiek' van Paul Mommaers aan de K.U. Leuven. Eventuele vertekeningen neem ik voor eigen rekening. Mommaers geeft een gedetailleerder en steviger theologisch onderbouwde analyse van de 'Geestelijke Bruiloft' in zijn inleiding op de uitgave ervan in de reeks Opera Omnia. Over het verschil tussen 'natuurlijke' en 'bovennatuurlijke' mystiek, zie ook: P. Mommaers, De 'natuurlijke' weg naar binnen, in: Thom Mertens (red), Siet, de brudegom comt. Facetten van Die geestelijke brulocht van Jan van Ruusbroec, Kok, Kampen, 1995, p. 37-48
17. Ruusbroec, De geestelijke Bruiloft (uitgave Moereels, p. 235)
18. Ruusbroec; geciteerd in: P. Verdeyen, Ruusbroec en zijn mystiek, p. 157

OREWOET VAN MINNE

'Het eerste werk van Christus en het begin van alle minnevormen, is dat God het hart en de begeerte en alle zielevermogens opwaarts trekt, naar de hemel toe, en ze uitnodigt om met hem verenigd te zijn.

En hij spreekt geestelijk tot het hart:

"Ga uit jezelf, naar mij, op de manier zoals ik jou naar me toe trek en uitnodig."

Deze aantrekking en uitnodiging kan ik moeilijk uitleggen aan grove, onervaren mensen.

Maar het is een inwendig uitnodigen van het hart tot zijn hoogste eenheid. (...)

Hier ontspringt het hart in vreugde en verlangen, en alle aderen zetten zich uit. Alle krachten van de ziel zijn bereid en kijken ernaar uit te volbrengen wat van hen geëist wordt door God en dit een-zijn met hem.

Dit pramen is het inschijnen van Christus, de eeuwige zon, en het bezorgt zo'n groot genoegen en zo'n grote vreugde aan het hart, en doet het hart zo wijd uitzetten, dat men het nooit meer als tevoren kan maken.

Daardoor wordt de mens van binnen in zijn hart verwond. Hij voelt kwetsuren van minne.

Gewond te zijn door de minne, dat is het zoetste gevoel en de zwaarste pijn die men verdragen kan.

Gewond te zijn door de minne, dat is een zeker teken dat men zal genezen.

De geestelijke wonde bezorgt wel en wee tegelijk.

Christus, de ware zon, schijnt en weerkaatst in het gewonde, open hart, en vraagt steeds hechtere eenheid. Dit vernieuwt de wonde en alle kwetsuren.

Dit inwendig pramen, en dit noden, en het feit dat het schepsel overeind komt en zich aanbiedt met al wat het kan presteren, terwijl het nochtans die eenheid niet kan bereiken noch verkrijgen, dat veroorzaakt een geestelijke smart.

Wanneer de kern van het hart en de oorsprong van het leven verwond is door de minne en men niet kan verkrijgen wat men het meest verlangt, en men altijd in een toestand moet blijven waarin men niet wil zijn: dat zijn de twee oorzaken van de smart.

Hier is Christus gestegen tot de hoogste top van het gemoed, en hij werpt zijn goddelijke stralen in de gretige lust van het hunkerende hart.

Dit stralen brandt en verdroogt en verteert alle vochtigheid, en dat zijn de kracht en de macht van de natuur.

Het openstaande, hunkerende hart en het inschijnen van de goddelijke stralen zorgen beide voor een onophoudelijke smart.

Als men God niet verkrijgen kan, en men hem evenmin kan ontberen, ontspringt soms, uit deze twee gevoelens, bij sommige mensen een razernij (orewoet) en ongedurigheid, zowel inwendig als uitwendig. Zolang de mens in die razernij verkeert, kan geen enkel schepsel hem voldoening geven. Hij vindt

voldoening noch in rust noch in wat dan ook op aarde of in de hemel.

Tijdens deze woede-aanval worden soms verheven, nuttige woorden en bijzondere leringen en wijsheid ingegeven en van binnenuit ingefluisterd.

Tijdens deze inwendige koorts is men bereid alles te verduren wat men maar kan verduren om datgene te verkrijgen wat men bemint.

Orewoet van minne, dat is een inwendig gevoel van ongedurigheid, die node redelijk wil zijn of handelen, of men moet verkregen hebben wat men wil.

Inwendig orewoet verteert 's mensen hart en drinkt zijn bloed.

Dit is de grootste gevoelsmatige en inwendige hitte die men in het leven kan ervaren.

En de menselijke natuur wordt stiekem van binnenuit gekwetst en verteerd zonder enige inspanning van buitenaf.¹

VUUR VAN MINNE

'Nu versta me goed: een goed, innerlijk begerend mens, die tot zichzelf inkeert, los en leeg van alle aardse dingen, zijn hart naar boven geopend met eerbied jegens de eeuwige goedheid Gods - daar wordt de verborgen hemel geopend, en uit het aanschijn van de minne Gods schijnt een snel licht als een bliksemschicht in het open hart van de mens.

En in dat licht spreekt de Geest van onze heer in het open, minnende hart:

"Ik ben van jou en jij van mij. Ik woon in jou en jij leeft in mij."

Door de ontmoeting van het licht en de goddelijke aanraking zijn de blijdschap en de wellust in de ziel en in het lichaam zo groot voor het opgerichte hart, dat de mens niet weet wat hem overkomt noch of hij het wel kan uithouden.

Dit heet de jubel, die niemand onder woorden kan brengen, waar niemand iets van afweet dan wie het voelt.

Dit leeft in het minnende hart dat voor God geopend is en voor alle schepsels gesloten is.

Daaruit komt de jubilatio, dat is: de hartsliefde, een vlam die met devotie, in dank, in lof, met eeuwige waardigheid voor God brandt.

Maar wie de zoetheid voelt, en zich daarop verheugt en eigen genoeg zoekt, en God niet dankt noch looft, hij wordt meteen bedrogen.

Dit is de eerste en laagste wijze waarop God zich vertoont in het schouwende leven.

Aan degenen die dat niet aanvoelen wil ik hiervan een voorbeeld geven: neem een spiegel die

¹ Uit: Ruusbroec, Geestelijke Bruiloft; uit: Moereels, p. 183-185; met wijzigingen.

vanbinnen hol is als een schotel en legt daarop iets wat droog is en ontvlambaar. En hou die schotel op naar de stralen van de zon. Dan zullen de droge voorwerpen vuur vatten en branden dankzij de hitte van de zon in de holte van de spiegel.

Net zo gebeurt het met je inkering: heb je een levend, open, waardig hart opgericht naar God, dan schijnt het licht van zijn genade in het opgerichte open hart. Dat licht zuivert het geweten, en verteert alle tekortkomingen van de mens in het vuur van de minne Gods.²

GEESTELIJKE DRONKENSCHAP

'Wanneer de zon zeer hoog staat en in het sterrenbeeld van de tweeling komt, een tweevoudig ding van dezelfde natuur, half mei, heeft de zon dubbele kracht in de bomen, de kruiden en alle dingen die op aarde groeien.

Wanneer dan de planeten die de natuur besturen precies geordend zijn zoals het jaargetijde dat vereist, stuurt de zonhaar zonnestrallen naar de aarde, en slorpt de vochtigheid in de lucht op. Hieruit ontstaat dauw en regen, en de vruchten nemen in aantal toe.

Precies zo, wanneer de heldere zon Christus hoog staat in ons hart boven alle dingen; en wanneer dan de eisen van delichamelijke natuur die tegen de geest ingaan, behoorlijk bedwongen en geordend zijn met wijs inzicht; en wanneer men de deugden verworven heeft op de manier die jullie in een vorige wijze van mij gehoord hebben; en wanneer door de hitte van de liefde elke smaak en alle rust die men gevoelt door middel van deugden, dank en lof aan God gewijd en opgedragen worden: dan komt soms een zoete regen van nieuwe inwendige troost en een hemelse dauw van goddelijke zoetheid. (...)

Uit deze zoetheid komt een gevoel van overvloed in het hart en alle lichamelijke krachten, zodat de mens de indruk heeft dat hij van binnenaf omhelsd wordt met een goddelijke liefdevolle omarming.

Deze overvloed en deze troost is aangener en genoeglijker voor de ziel en het lichaam dan alle weldaden die de aarde kan schenken, zelfs al zou maar één mens ze ontvangen.

In deze weldadige zoetheid zinkt de mens in het hart door zijn gaven, met zoveel smakelijke troost en vreugde, dat het hart van binnen overvloeit.

Daaruit kan de mens opmaken hoe ongelukkig de mensen zijn die buiten de minne wonen.

² Ruusbroec, Vanden XII beghinen; op basis van aantekeningen in: W.H. Beuken, Ruusbroec de Wonderbare, p. 147-148

Deze weelde is een overstromen van het hart, zodat de mens zich niet kan inhouden door de volheid van zijn innerlijke vreugde.

Uit deze weelde ontstaat geestelijke dronkenschap.³

VERLATENHEID

'Als de zon fel begint te dalen van de hoogste punt naar beneden, komt zij in het teken dat 'maagd' wordt genoemd, omdat het jaargetijde dan even onvruchtbaar wordt als de maagd.

In dit jaargetijde voer de verheerlijkte maagd Maria, de moeder van Christus, vol vreugde en rijk aan deugden naar de hemel.

In dit jaargetijde begint de hitte te minderen, en de tijdig gerijpte vruchten, die men gedurende lange tijd zal kunnen bewaren en eten, zoals koren, wijn en fruit, die duurzaam zijn, en op dit seizoen gewacht hebben, pleegt men dan te verzamelen voor de rest van het jaar.

En van datzelfde koren zaait men dan, opdat het vermenigvuldigd wordt tot nut van de mensen. In dit seizoen dus wordt heel het werk dat de zon een heel jaar heeft volbracht tot volmaaktheid gebracht.

Precies op dat ogenblik, wanneer de glorieuze zon Christus in het hart van de mensen gerezen is tot de hoogste punt (ik sprak erover in de derde wijze), en ze dan begint te dalen, en het inschijnen van haar goddelijke stralen begint af te schermen, en de mens aan zijn lot overlaat, begint de hitte en de ongedurigheid van de minne af te nemen. (...)

Dan gaat de mens uit, en hij voelt zich arm, ellendig, verlaten.

Hier bekoelt alle stormachtigheid en razernij en ongedurigheid van minne. En de hete zomer slaat om in herfstweer, en overvloedige rijkdom in grote armoede.

Dan begint de mens jammerlijk te klagen over zichzelf: waar is de gloed van minne, van innigheid, van dankbaarheid, van gelukzalig loven naartoe? Inwendige vertroosting, inwendige vreugde en tastbare smaak - waar zijn ze heen? De sterke woede van minne, en alle genadegaven die hij gevoeld heeft, hoe zijn ze nu plotseling verstorven?

Hij is werkelijk als een mens die alles verlerd heeft en de inkomsten van zijn hard labeur kwijt is.

Dan raakt de natuur vaak van streek door zo'n verlies.

Soms worden deze arme mensen beroofd van aards bezit, vrienden en verwanten. Ze worden in de steek gelaten door alle schepsels. Hun heiligheid wordt genegeerd, veracht. Hun hele levenswandel wordt door

³ Ruusbroec, Geestelijke Bruiloft; op basis van: W.H. Beuken, Ruusbroec de Wonderbare, p. 135-136

anderen tot het tegendeel verdraaid.

Ze worden versmaad en verworpen door iedereen die hen nabij is. Soms overvallen hen allerlei kwalen en ziekten.

En hier en daar valt iemand in lichamelijke bekoring of in geestelijke bekoring, die het ergste is. Uit dergelijke armoede komt angst te zullen vallen voort, een bepaalde soort wankelmoedigheid.

Dit is het uiterste punt waar men zich nog staande kan houden zonder in wanhoop te vervallen.

Zo iemand zoekt graag goede mensen op en klaagt zijn nood en toont zijn ellende, wil hulp en bidt tot de heilige kerk en de heiligen en alle goede mensen.

Hier moet de mens met een ootmoedig hart bedenken, dat hij uit zichzelf niets anders heeft dan gebrek.

(...)

Bij alle lijden en gelatenheid zal de mens een inwendig vuur maken, en het offeren in de handen van God. En hij zal er blij om zijn dat hij dit verduren mag ter ere van God.

Want geen ding is de minnaar Gods genoeglijker dan te voelen dat hij zijn lief geheel toebehoort. En als hij de weg der deugden opgegaan is tot op deze wijze, en zelfs al heeft hij de vorige manieren niet beleefd die we hoger besproken hebben - dat is niet nodig om de grond der deugden in zich te voelen, en die grond is: ootmoedige gehoorzaamheid in werken, en verduilige gelatenheid in lijdzaamheid.

Uit deze twee componenten bestaat deze manier van minne in eeuwige zekerheid.⁴

VERENIGING VAN DE VERMOGENS

'De vorige komst van Christus hebben we vergeleken met een bron waaruit drie rivieren stromen.

Maar deze komst willen we vergelijken met de ader in de bron, want geen enkele rivier is zonder bron, en geen enkele bron zonder levende ader.

Wel, precies zo vloeit de genade Gods in de hoogste krachten van de rivieren, en drijft de mens vooruit en ontbrandt al zijn deugden.

De genade woont in de eenheid van onze geest als een bron, en ze welt in de eenheid waaruit ze ontspringt, rechtop, als een levende opborrelende ader uit een levende grond van de rijkdom Gods, waar nooit nog trouw of genade zal ontbreken.

Dit is het 'aanraken' dat ik bedoelde.

En dit aanraken ondergaat en overkomt het schepsel, want hier worden de hoogste krachten verenigd in de eenheid van de geest, boven de menigvuldigheid van de deugden.

⁴ Uit: Ruusbroec, Geestelijke Bruiloft, uit: Moereels, p. 201-203; met wijzigingen

En hier werkt niemand nog dan God alleen, uit vrije goedheid, God die de enige oorzaak is van al onze deugden en onze hele zaligheid.

In de eenheid van de geest, waar deze ader welt, bevindt men zich boven de werken en boven de rede, maar niet zonder rede.

Want (enkel) de verlichte rede, en in het bijzonder de minnende kracht voelt deze aanraking.

Maar de rede kan niet begrijpen noch verstaan de wijze noch de manier, hoe of door wie die aanraking gebeurt.

Want dit is een goddelijke werkzaamheid en de oorsprong en de instorting van alle genadegaven, en het laatste middel tussen God en het schepsel.

En boven deze aanraking, in het stille wezen van de geest, zweeft een onbegrijpelijke helderheid, en dat is de hoge Drievuldigheid waaruit die aanraking voortkomt.

Daar leeft en heerst God in de geest en de geest in God.⁵

EEUWIGE MINNE-HONGER

Daarom wordt de honger altijd aangescherpt.

Nochtans vloeien in die aanraking honingrivieren vol overdaad; want wat de geest ook overweegt of onderzoekt, deze overdaad smaakt hem altijd.

Maar dit blijft zich op het niveau van het schepsel afspelen, onder God, en daarom blijft het een eeuwige rusteloze honger.

Al schonk God zo'n mens alle gaven die alle heiligen hebben, en al schonk hij hem al wat hij maar kan afstaan, behalve zichzelf, nog zou die enorme eetlust van de geest hongerig blijven en onverzadigd.

Gods inwendige aanraking en beroering maken ons hongerig en doen ons hunkeren, want de Geest van God drijft onze geest op: hoe meer aanrakingen, hoe meer honger en hunkering.

En dit is het minne-leven in haar hoogste uitwerking, boven rede en verstand: rede kan hier de minne niets afnemen of toevoegen, want onze minne is door de goddelijke minne in beroering gebracht.

En mijns inziens kan men hier nooit meer van God gescheiden worden.⁶

⁵ Ruusbroec, De Geestelijke Bruiloft; op basis aantekeningen W.H. Beuken, Ruusbroec de Wonderbare, p. 159-160

⁶ Ruusbroec, Geestelijke Bruiloft; uit: Het Rijk van Minne, p.41

DE MINNESTRIJD

'In deze storm van minne strijden twee geesten, de geest van God en de onze.

Door de heilige geest neigt God zich naar ons toe, en daardoor worden we door minne geraakt.

En door Gods inwerking en onze minnekracht, neigt onze geest zich naar God toe en drukt zich tegen hem aan, en daardoor wordt God aangeraakt.

Tussen deze twee geesten ontbrandt de minnestrijd: in dat diepste treffen, in dat innigste en sterkste uitrukken naar elkaar toe, wordt elke geest door de minne verwond.

Deze twee geesten, namelijk onze geest en Gods geest, schitteren en glanzen de ene in de andere, en elk toont de ander zijn intiemste gezicht.

Dat doet de geesten, van minne vervuld, eenparig naar elkaar hunkeren.

Elk van hen vordert van de ander wat hij is, en elk biedt en schenkt aan de ander wat hij zelf is.

Dat doet de minnenden in elkaar oplossen.

Gods aanraking en zijn milde gaven, onze minnelijke hunkering en ons terugschenken van die gaven, maken de minne tot een ononderbroken beweging.

Dit vloeien en terugvloeien doet de fontein van minne overlopen.

Zo wordt Gods aanraking en de hunkering van onze minne een enkelvoudige minne.

Hier wordt de mens zo door minne bezeten, dat hij zichzelf en God vergeet, en enkel nog de minne kent.

Zo wordt de geest verbrand in het vuur van de minne, en hij komt zo diep in Gods aanraking, dat hij wordt overwonnen in heel zijn hunkering, en te niet gaat in al zijn werken.⁷

WAARSCHUWING TEGEN DE NATUURLIJKE RUST

Daarom worden alle mensen bedrogen die zichzelf zoeken en laten wegzinken in een natuurlijke rust, en God niet zoeken met verlangen, en hem ook niet vinden in genietende minne.

Want de rust die ze bezitten, die bestaat uit een ontledigen van zichzelf, iets waar ze van nature en uit gewoonte toe geneigd zijn. In deze natuurlijke rust kan men God niet vinden.

Die rust brengt de mens wel in een soort ledigheid die heidenen en joden kunnen vinden, en ook alle mensen, hoe slecht ze ook zijn, op voorwaarde dat ze in hun zondigheid voortleven

⁷ Ruusbroec, Geestelijke Bruiloft; vertaling uit: Het Rijk van Minne, p.45-47

zonder ernstig gewetensonderzoek, en op voorwaarde dat ze zich van beelden en alle werkzaamheden kunnen ontleiden.

In deze ontleding is de rust genoeglijk en groot.

Deze rust op zich is geen zonde, want ze is in alle mensen van nature uit, op voorwaarde dat ze zich kunnen ontleiden.

Maar wanneer men ze wil inoefenen en bezitten zonder werken van deugdzaamheid, vervalt de mens in een geestelijke trots en in een zelfbehagen waar men niet makkelijk van geneest.

En hij verkeert in de waan soms datgene te hebben of te zijn dat hij nooit meer zal bereiken.

Als de mens dit soort ontledigde rust heeft gevonden en hem alle liefdevolle toewijding hinderlijk schijnt, dan blijft hij rusten op zichzelf en leeft op de eerste wijze, die tegengesteld is aan de wijze die de mens met God verenigt.

Dit is het begin van alle geestelijke dwalingen.

Luistert nu naar een vergelijking hierover: de engelen die zich vol minne en genietend naar God toegekeerd hebben met al wat ze van hem ontvangen hadden, die vonden zaligheid en eeuwige rust.

Maar zij die zich op zichzelf terugplooid hebben, en rust in hem zochten vermengd met zelfbehagen dat hen door de natuur wordt ingegeven, hun rust was kort en ongeoorloofd.

Zij werden verblind en afgeschermd van het eeuwige licht en vielen in de duisternis en in eeuwige onrust.⁸

VERZET TEGEN ECKHART'S GEESTELIJKE ARMOEDE

'Zulke mensen zeggen dat hun ziel geschapen is uit de substantie van God. En als ze sterven, zullen ze hetzelfde zijn als tevoren. Net zoals men een pot water schept uit een fontein: als men het water er weer ingiet, is het precies hetzelfde als wat het tevoren was.

Ze zeggen nog meer: mocht iemand de hele hemel doorlopen, hij zou geen onderscheid merken tussen engelen, zielen, noch van engelenkoren, noch in heerlijkheid, noch van beloning. Want het dunkt hun dat daar niets anders is dan een enkelvoudig zalig zijn, zonder werkzaamheid.

En ze zeggen nog meer: dat wij allen Gods wezen zijn, ontledigd en zonder werk in eeuwigheid.

En daarom willen zij noch weten noch kennen, noch willen noch beminnen, noch danken noch loven, noch begeren noch hebben. Want ze willen boven God zijn en zonder God zijn en God nergens zoeken noch vinden, en los van alle deugden zijn.

Kijk, dat noemen ze dan volmaakte armoede van geest.

Maar zo'n armoede van geest vindt men zelfs in het hemelrijk niet, noch in God, noch in de engelen, noch in de

⁸ Ruusbroec: Geestelijke Bruiloft, uit: Moereels, p. 331-333; met wijzigingen

heiligen. En ook niet in de goede mensen in de hele wereld. En daarom is het een duivelse bewering en een helse armoede.⁹

KRITIEK OP ONTLEDIGING ZONDER DEUGDENLEVEN

'Men vindt ook een ander groep van verdwaalde mensen. (...)

Ook zij menen, dat ze van alle werken verschoond zijn, en louter een instrument zijn waarmee God doet wat hij wil en hoe hij dat wil.

En daarom zeggen ze dat ze in een zuivere lijdzaamheid zonder werken zijn; en dat de werken die God met hen uitvoert edeler zijn en verdienstelijker dan die van welke mens ook die zelf zijn werken uitvoert in de genade Gods.

En daarom benoemen ze zichzelf 'god-lidende' (God-lijdende, God-ondergaande) mensen, en zeggen dat ze zelf niet werken, maar God in hen al hun werken uitvoert.

En ze zeggen ook dat ze niet kunnen zondigen. Want God werkt in hen, en zij zijn volledig ontledigd. En al wat God wil, dat verricht God in hen, en verder doen ze niets.

Deze mensen hebben zich inwendig aan een ontleding overgeleverd, werkeloos, en leven zonder wat ook te verkiezen.

En ze hebben een gelaten, ootmoedige handelswijze, en ze kunnen heel goed en sereen dulden en ondergaan wat hun overkomt, want ze menen dat ze een instrument zijn waarmee God handelt naar eigen wil.

In vele opzichten, ook in hun werken, zijn dergelijke mensen precies zo zedelijk hoogstaand als de goede mensen.

En in andere dingen zijn ze dan weer slecht, want alle dingen waartoe ze innerlijk gedreven worden, hetzij goed of slecht, dat beschouwen ze als afkomstig van de Heilige Geest.

Precies hierin, en in dergelijke dingen worden ze misleid.

Want de geest Gods wil noch raadt noch bewerkt in niemand iets wat niet overeenkomstig is met de leer van Christus en de heilige kerk.

Deze mensen kan men moeilijk herkennen tenzij men de onderscheiding der geesten en van de goddelijke waarheid heeft.

⁹ Ruusbroec, Vanden XII beginen: op basis W.H. Beuken, Ruusbroec de Wonderbare, p.105-106

Want ze zijn vaak heel spitsvondig, en ze kunnen hun dwaalleer goed verdoezelen en met glossen allerehande staven; maar ze zijn ook eigenzinnig, en zijn zo gehecht aan hun eigen willetje, dat ze nog liever zouden sterven dan enige bewering, die ze als de hunne beschouwen, los te laten.

Want ze beschouwen zichzelf als de heiligste en meest verlichte mensen die er leven.'¹⁰

DEUGDEN ALS STAPSTENEN NAAR RUST IN GOD

'Maar wanneer wij onszelf overstijgen en in onze opgang naar God even enkelvoudig worden als de zuivere minne ons omvatten kan, in de hoogte waarin zij louter zichzelf is, boven alle oefeningen en deugden: dat is onze oorsprong waaruit we geestelijk geboren worden.

Daar zullen we, in God, ontworden en sterven aan onszelf en alle eigenheid.

En in dit sterven worden wij de zonen Gods, en vinden in ons een nieuw leven, en dat is een eeuwig leven. En van deze zonen zegt Paulus: 'Ghij sijt doot ende u leven is verborghen met christum in gode.'

Verstaat nu: de gang van zaken is: in onze opgang naar God moeten we onszelf en al onze werken voor ons uitdragen als een eeuwige offerande voor God. En in tegenwoordigheid van God zullen wij onszelf loslaten, samen met al onze werken en, stervende in minne, zullen we alle geschapenheid overstijgen tot in de bovenwezenlijke rijkdom Gods. Daar zullen we God bezitten in een eeuwige verstorvenheid aan onszelf.

Daarom spreekt de geest Gods in het boek der geheimen, dat de doden zalig zijn die in de heer sterven. Terecht noemt hij ze zalige doden, want ze blijven voor eeuwig gestorven en aan zichzelf ontzonken in de genietende eenheid Gods, en elk moment opnieuw sterven ze in minne door de intrekende omvorming van deze goddelijke eenheid.

'Bovendien', zegt de geest Gods, 'zullen ze rusten van hun arbeid, en hun werken zullen hen volgen.' Inzoverre we uit God geboren zijn in een geestelijk, deugdzaam leven, dragen we onze werken als een offer voor God voor ons uit.

Maar op deze wijze, die wijzeloos is, zullen we in God sterven in een eeuwig leven, en daar komen onze goede werken ons nagevolgd, want ze vormen één leven met ons.

In onze opgang naar God met deugden: daar woont God in ons (het werkende en begerende leven).

¹⁰ Ruusbroec, Geestelijke bruiloft, uit: Moereels, p. 343-345; met wijzigingen

Maar in het overstijgen van onszelf en alle dingen (het schouwende leven), daar wonen wij in God.' ¹¹

DE WEZENLIJKE EENHEID

'En hierna volgt de eenheid zonder onderscheid. Want de minne Gods is niet alleen te beschouwen als uitvloeiende met al het goede, en naar zich toetrekende in haar eenheid, maar ze bestaat ook, boven alle onderscheid, in het wezenlijk genieten volgens de loutere wezenheid van God.

Daarom hebben de verlichte mensen in zichzelf een wezenlijk binnenschouwen ontdekt dat boven de rede en zonder rede is, en ook een genietend toeneigen dat boven alle wijzen en wezensvormen uitgaat, waarbij zij zichzelf ontzinken in een wijzeloze grond van grondeloze zaligheid, daar waar de Drieëenheid van de goddelijke personen hun natuur bezitten in wezenlijke eenheid.

Kijk, daar is de zaligheid zo eenvormig en zo wijzeloos, dat al het wezenlijk staren, toeneigen en onderscheid van de schepsels erin vergaat.

Want alle verheven geesten versmelten en gaan dankzij het genieten teniet in Gods wezen, het overwezen van alle wezenheden.

Daar ontvallen ze aan zichzelf in een verlorenheid en in een onwetendheid zonder bodem.

Daar wordt alle helderheid teruggebogen in de duisternis: daar waar de drie personen wijken voor de wezenlijke eenheid, en zonder onderscheid genieten van de wezenlijke zaligheid.

Deze zaligheid is alleen voor God wezenlijk; voor alle geesten is ze bovenwezenlijk. Want geen enkel geschapen wezen kan met Gods wezen één zijn en vergaan in zichzelf. Want dan zou een schepsel God worden, wat onmogelijk is. Want Gods wezen kan noch afnemen noch toenemen, noch kan er iets van afgenomen of aan toegevoegd worden.

Nochtans zijn alle minnende geesten één genieting en één zaligheid met God, zonder onderscheid.' ¹²

¹¹ Ruusbroec, Vanden blinckenden steen; op basis van de aantekeningen in: W.H. Beuken, Ruusbroec de Wonderbare, p. 197-199

¹² Ruusbroec, Boecksken der verclaringhe; op basis van de aantekeningen in: W.H. Beuken: Ruusbroec de Wonderbare, p. 199-200